

SLOVO ÚVODEM

Ekosocialismus v postkomunistickém prostoru

Psát dnes o ekologických problémech přináší riziko permanentní neaktuálnosti. Ve výzvě k předkládání příspěvků do tohoto čísla z loňského roku jsme upozornili na některá naléhavá varování ohledně klimatické katastrofy a také na zvyšující se pozornost, kterou těmto problémům věnují socialisté a marxisté různých ražení. Od té doby obě tyto tendence dále značně vzrůstají. Zpráva politického institutu Chatham House zveřejněná v září 2021 konstatovala, že při současném vývoji existuje méně než pětiprocentní šance udržet růst globální teploty pod 2 °C a méně než jednaprocentní šance dosáhnout cíle 1,5 °C, který stanovila Pařížská dohoda.¹ Tento úvodník píšeme v létě roku 2022, kdy hoří velká část západní Evropy, Británie zažívá své historicky nejteplejší dny a obyvatelé Prahy se probírají do slabého zápachu kouře ze sto kilometrů vzdáleného lesního požáru, doposud největšího v dějinách země. Také se ukázalo, že povodně, které v Německu a Belgii v červenci 2021 zabily nejméně 243 lidí, jsou v důsledku globálního oteplování až devětkrát pravděpodobnější.² Podle loňské studie došlo v letech 1991 až 2018 k více než třetině úmrtí v důsledku horka vlivem globálního oteplování způsobeného člověkem.³ Tyto události se přidávají k nekončící pandemii koronaviru, která se stále více spojuje se zoonotickým přenosem způsobeným odlesňováním a oteplováním.⁴ Klimatická katastrofa už nastala.

¹ Chatham House, „Climate change risk assessment 2021“, září 2021, přístup 10. října 2022, <https://chathamhouse.org/sites/default/files/2021-09/2021-09-14-climate-change-risk-assessment-quickin-et-al.pdf>.

² Damian Carrington, „Revealed: how climate breakdown is supercharging toll of extreme weather“, *The Guardian* 4. 8. 2022, <https://theguardian.com/environment/2022/aug/04/climate-breakdown-supercharging-extreme-weather>.

³ Ana María Vicedo-Cabrera a kol., „The burden of heat-related mortality attributable to recent human-induced climate change“, *Nature Climate Change* 11 (červenec 2021), s. 492–500.

⁴ Viz Andreas Malm, *Corona, Climate, Chronic Emergency: War Communism in the Twenty-First Century* (Londýn a New York: Verso, 2021).

Aktivisté a teoretici napříč socialistickou a marxistickou tradicí se proto začali zabývat ekologií v takové míře, v jaké to dosud nedělali. Jejich zájem sahá od konkrétních utopických spekulací ohledně alternativ přes výzvy k akci a debaty o jejích možných podobách až po přehodnocování marxistické tradice myšlení o přírodě.⁵ Domníváme se, že do této diskuze mohou *Kontradikce* přispět velmi osobitě tím, že otevřou tyto otázky z perspektivy geograficky, sociálně, politicky a ekonomicky definovaného postkomunistického prostoru. Toto promýšlení s sebou nese potřebu zkoumat dějiny reálného socialismu bez mytizace a karikování. Musí se ovšem také vyrovnat s narativy jednostranné nostalgie či demonizování, které převládají v naší současnosti. Jak v negativních, tak v pozitivních líčeních minulosti ovšem zůstává jedna věc stejná: komunismus, který kdysi figuroval v lidské představivosti jako součást narativu o budoucnosti, se stal minulostí. Zkoumání postkomunismu proto není jen zkoumáním toho, jak komunismus kdysi byl a pak skončil, ale i toho, že komunismus byl po dlouhou dobu *představitelný* jako místo na politickém horizontu a najednou „se stal nepředstavitelným“.⁶

Co se ekologie týče, dominantní postkomunistický narativ umně spojuje marxistickou teorii a praxi, přičemž obojí odmítá. Tento příběh zní zhruba následovně: Marx (pravděpodobně naočkovaný Hegelem) věřil v úplnou humanizaci přírody skrze nekonečný růst výrobních sil, jenž by poháněl lidstvo do říše svobody a hojnosti. Jedná se o hřích často označovaný za „prométheovství“.⁷ Státní socialismus uvedl toto prométheovství do praxe skrze překotnou industrializaci a velkolepé domyšlivé plány, které vedly k dalekosáhlé ekologické devastaci, kouřícím továrnám, povrchovým dolům a katastrofám jako Černobyl nebo vysychání Aralského moře. Platí zde rovnice socialismus = industrializace, plánování = ovládání a revoluční naděje = utopická arogance. Nevadí, že rychlý přechod k nejbrutálnějším formám kapitalismu přinesl také vlastní ekologickou devastaci a destrukci a že částečná náprava v určitých oblastech proběhla jen za cenu přenesení problémů do oblastí jiných. Podle postkomunistického narativu nám socialismus o ekologii a životním prostředí nemá co říci. Tímto způsobem uva-

⁵ Nekompletní výčet literatury: Drew Pendergrass a Troy Vettesse, *Half-Earth Socialism: A Plan to Save the Future from Extinction, Climate Change and Pandemics* (Londýn a New York: Verso, 2022); Salvage Collective, *The Tragedy of the Worker: Towards the Proletarocene* (Londýn a New York: Verso, 2021); Holly-Jean Buck, *Ending Fossil Fuels: Why Net Zero is Not Enough* (Londýn a New York: Verso, 2021); John Bellamy Foster, *Capitalism in the Anthropocene: Ecological Ruin or Ecological Revolution* (New York: Monthly Review Press, 2022); Peter Gelderloos, *The Solutions are Already Here: Strategies for Ecological Revolution from Below* (Londýn: Pluto, 2022); Chris Saltmarsh, *Burnt: Fighting for Climate Justice* (Londýn: Pluto, 2021); Bernd Riexinger a kol., *A Left Green New Deal: An Internationalist Blueprint* (New York: Monthly Review Press, 2021).

⁶ Joseph Grim Feinberg, „Why *Contradictions?* A Belated Manifesto“, toto číslo, s. XX.

⁷ Ohledně diskuze o prométheovství, viz William B. Meyer, *The Progressive Environmental Prometheans: Left-Wing Heralds of a „Good Anthropocene“* (Cham: Palgrave MacMillan, 2016), s. 12–18. Ohledně současné kritiky viz Pendergrass a Vettesse, *Half-Earth Socialism*.

žování zároveň zavírá velká část postkomunistické ideologie oči před staletou lidskou zkušeností i teoretickou debatou.

Pokud je ovšem před historickou realitou zavírat nebudeme, uvidíme, že socialistická teorie i praxe byly komplikovanější, než se běžně vypráví. Pokud jde o marxistickou teorii, málokdo udělal v posledních třiceti letech pro vyvrácení onoho zjednodušujícího narativu tolik jako **John Bellamy Foster**. S potěšením s ním přinášíme rozsáhlý rozhovor. Hovoříme s ním o tom, jak rozvíjí Marxovu myšlenku „metabolické trhliny“ mezi lidstvem a přírodou, a o jeho obraně Engelsova konceptu dialektiky přírody před jeho kritiky z řad západní marxistické tradice. Foster zpochybňuje zjednodušující čtení Marxe a Engelse, které jejich teorie redukuje na úsilí o ovládnutí a vykořisťování přírody, přičemž však stále uznává rozdílnosti mezi lidmi a přírodou (navzdory některým populárním trendům posthumanismu). Toto téma řeší také **Mikoláš Černík** v recenzi na knihu *Nature, Society, and Justice in the Anthropocene (Příroda, společnost a spravedlnost v antropocénu)* od Alfa Hornborga. **Kenny Knowlton Jr.** a **Cameron Gamble** se ve svém příspěvku pokoušejí o něco podobného v případě Lenina. V reakci na současný zájem o „ekologický leninismus“ autoři přesouvají pozornost od Leninovy politiky k jeho filosofii, o níž tvrdí, že chápe vztah mezi člověkem a přírodou způsobem, jenž „se nápadně blíží velké části současného ekosocialistického a ekomarxistického myšlení, a to tak, že přispívá k rozvoji teorie metabolické trhliny a pokládá teoretický základ pro revoluční politiku a praxi v kontextu ekologické trhliny“ (s. 36–37 anglického čísla). Zpochybňují tak čtení Lenina coby propagátora naivní nadřazenosti hmoty nad myšlením, a namísto toho jej představují jako teoretika metabolismu a dialektické transformace, jenž je v době klimatické změny stále relevantní. Slovníkové heslo o ekosocialismu od **Patrika Gaža** v českém a slovenském čísle dále komplikuje klasický příběh o ekologii a socialismu. Gažo ukazuje portrét bohatého množství nezkarikovaného ekosocialistického uvažování, přičemž čerpá nejen z Marxova a Engelsova myšlení, ale také z dějin ekologického anarchismu. S přihlédnutím k současným debatám o nerůstu nebo akcelerationismu pak toto myšlení aktualizuje. Podobně zkoumá diskuze ohledně antropocénu a kapitalocénu **Peter Daubner**, který se zasazuje za nuancovanější pojetí antropocénu, jež by zohlednilo zcela zásadní roli kapitalismu.

Přijmeme-li tezi, podle níž bylo Marxovo vlastní myšlení komplexnější než jeho karikatura, můžeme to samé tvrdit i o reálném socialismu. Ve zde publikovaném rozhovoru mluví Foster o počátečním období Sovětského svazu, které přineslo rozličné ekologické inovace, od zavádění prvních přírodních rezervací až po „nejpokrokovější ekologickou vědu na světě“ (s. 79).⁸ Zároveň však v podmínkách války a hladomoru čelil Sovětský svaz téměř existenční nutnosti industrializace. Salvage Collective tvr-

⁸ Viz také Kunal Chattopadhyay „The Rise and Fall of Environmentalism in the Early Soviet Union“, *Climate and Capitalism* 3. 11. 2014, <https://climateandcapitalism.com/2014/11/03/rise-fall-environmentalism-early-soviet-union>.

dí, že stále narůstající propojenost socialismu a industrializace vedla k tomu, že se z metabolické trhliny „stala pro sovětské plánovače strategie růstu“.⁹ Pravděpodobně v důsledku toho v sobě tato heroická raná léta často kombinovala optimismus ohledně schopnosti ovládnout přírodu a citlivého využití jejího potenciálu s přihlédnutím k přírodním limitům s hlubokou vírou v to, že komunismus náš vztah k přírodě promění. V tomto duchu přinášíme překlad tří krátkých pojednání od sovětského autora **Andreje Platonova**, jenž promýšlí některé aspekty této ambivalence (čtvrtý text, který je v angličtině běžně dostupný, je přeložen pouze do češtiny). Tyto texty v sobě nesou okouzlení revolučním patosem a projevuje se v nich nezpochybnitelný prometheovský étos, zároveň ale naznačují zneužívání přírody a potřebu zachovávat rovnováhu metabolismu na zemi.

Je pochopitelné, že právě rané období Sovětského svazu (včetně jeho „prvotních hříchů“) představuje pro mnohé inspiraci k úvahám ohledně slibů i selhání ekologického odkazu sovětského socialismu. Pozdější socialismus je ještě neodmyslitelněji spojen s industrializací, úpadkem životního prostředí a technoutopickými projekty (jako například přesídlení celého města Most za účelem těžby uhlí ležícího pod ním, které popisuje Matěj Spurný v publikaci *Most do budoucnosti*, již pro anglické číslo recenzoval **Bartosz Matyja**). Jak ostatně tvrdí **Martin Babička** ve svém článku, tato skutečnost tvořila důležitou součást opozičních narativů, které se přenesly i do naší postkomunistické situace. Několik příspěvků z tohoto čísla se výzvám těchto narativů věnuje: Babička na postavě populárního spisovatele Jaromíra Tomečka vykresluje komplexnost pozdně socialistických postojů k přírodě. Popularita Tomečkovy přírodní prózy dává rozumět „ekologickému technooptimismu“, jak Babička jeho názorové východisko pojmenovává. Tomeček se pokoušel technooptimismus předešlého období propojit s citlivostí pro ekologii a zároveň se vyhnout pesimismu spjatému se západním environmentalismem. Toto východisko odmítalo stalinský důraz na ovládnutí přírody ve prospěch mnohem skromnějších pojetí kontroly: „Pro pozdně socialistické spisovatele pak lidský subjekt už nebyl všemocným pánem přírody. Namísto toho musel hledat způsoby, jak smířit technologický pokrok s ekologickou krizí.“ (S. 81 anglického čísla)

V anglickém čísle potom **Weronika Parfianowicz** zkoumá vzájemnou konfrontaci vizí socialismu na příkladu dvou polských vědeckých konferencí z počátku sedmdesátých let dvacátého století. Obě konference se věnovaly prominentní roli vědeckotechnické revoluce a rostoucímu významu expertní kultury. Nebyly sice přímo zaměřeny na ekologii, ale ekologické otázky jim přesto vévodily. Jejich účastníci se vypořádávali s problematikou růstu, konzumerismu a technokracie, a částečně tak reagovali na vzestup západního environmentalismu následujícího po vydání publikace Římského klubu *Meze růstu*. Mnohá z témat, která dominují v současné ekosocialistické debatě, jako volný čas a automatizace, růst a konzumerismus nebo hierarchie potřeb a sociální

⁹ Salvage Collective, *The Tragedy of the Worker*, s. 50.

role věd a expertízy byla podle Parfianowicz na konferencích přítomna nikoliv jako marginální nebo opoziční názor, ale jako součást oficiálního ideologického rámce: „A přestože se později ukázalo, že jejich kritické předpovědi byly jasnozřivé, nakonec se v oficiální státní politice prosadil technokratický a pragmatický model, což mělo závažné důsledky pro budoucnost.“ (S. 61 anglického čísla)

Načrtnutý obraz se ovšem zkomplikuje ve chvíli, když upozadíme oficiální diskurzy tehdejších režimů a pokusíme se zahrnout různorodé opoziční názory. Jedním z dlouhodobých plánů *Kontradikcí* je rozkrývat různorodost těchto názorů a zpochybňovat výlučné ztotožnění disentu s liberální politikou. V tomto duchu jsme do anglického čísla zařadili překlad reakce východoněmeckého disidenta [Wolfganga Haricha](#) na zprávu Římského klubu z roku 1991.¹⁰ Harich při sjednocování Německa následujícím po pádu Berlínské zdi ve svém textu vyzývá levice, aby se spojila a přijala tři hlavní úkoly vytyčené Římským klubem, jež měly spočívat v odzbrojení, zamezení klimatické katastrofě a překonání světové chudoby. Připomíná přitom historii lidové fronty a naznačuje, že by mohla posloužit jako nový podnět k internacionalismu. Pozoruhodné je, že Harich požaduje, aby čerstvě sjednocené Německo snížilo svou úroveň růstu. Namísto rozvoje Východu požaduje „na straně starých spolkových zemí radikální materiální ztráty v kombinaci s nárůstem sociálních jistot (v rovnostářském a skromném duchu) a zlepšením kvality života pro všechny“ (s. 124 anglického čísla). Tento požadavek a zejména skutečnost, že autor odděloval kvalitu života od materiálního rozvoje, je jedním z důvodů, proč Harichův text působí tak aktuálně. Připomíná zároveň, že události roku 1989 představovaly křížovatku mnoha možností, nebo minimálně mnoha názorů, které byly zastíněny oficiálním narativem. O Harichem navrhované strategii si můžeme myslet cokoliv, avšak naše problémy v zásadě zůstávají stejné.

V českém čísle navazujeme na náš zájem o marxistické disidentské myšlení a přinášíme recenzi [Petra Kužela](#) na nedávno publikovanou sbírku textů českého marxisty Petra Uhla a překlad recenze na knihu Rudolfa Bahra *The Alternative in Eastern Europe*, kterou v roce 1980 pro *New Left Review* napsal [Raymond Williams](#), klíčová postava britské nové levice. Williams tvrdí, že sdílený slovník kulturní revoluce mezi Bahrem a novou levicí poukazuje na rozpor mezi marxistickou teorií a socialistickou praxí. Dochází podle něj k zásadnímu rozdělení na zastánce přesvědčení, podle něhož stačí změnit výrobní *vztahy*, a ty, kteří věří, že je nutné podrobit revoluci také výrobní *síly*, „které nejsou jen fyzické či mechanické, ale zahrnují také (a čím dál tím více) intelektuální prostředky“ (s. 124).¹¹ Pro téma ekologie má zvláštní význam, že Williamsem

¹⁰ Viz Alexander Amberger, „Post-growth Utopias from the GDR: The Ecosocialist Alternatives of SED Critics Wolfgang Harich, Rudolf Bahro, and Robert Havemann from the 1970s“, *Contradictions* 5, č. 2 (2021), s. 15–30.

¹¹ Raymond Williams, „Beyond Actually Existing Socialism“, in *Tenses of Imagination: Raymond Williams on Science Fiction, Utopia and Dystopia*, ed. Andrew Milner (Bern: Peter Lang, 2010), s. 126–148, zde s. 131.

vyhlížená kulturní revoluce odmítá myšlenku, podle níž by kvantitativní výroba stále většího množství zboží mohla sama o sobě vytvářet nové společenské vztahy a vědomí: „V rozporu s touto logikou trvá kulturní revoluce jednak na tom, že to hlavní, co musí společnost produkovat, je co největší možné množství vědomých jedinců schopných všech nezbytných vztahů.“ (S. 134)¹²

Tím se vracíme k obžalobě prométheovství. Pokud jej chápeme jako naivní víru v to, že kvantitativní rozšíření výrobních schopností lidstva samo o sobě vede k emancipaci nebo že přírodu lze jednou provždy dobyt či ovládnout, pak je to iluze, jíž bychom se měli vzdát. Marxismus si musí být vědom vědeckých limitů, což v českém čísle ukazuje Vít Bartoš, který v dialogu s ukrajinským socialistou a průkopníkem ekologické ekonomie Sergejem Podolinským nabízí řadu návrhů. Jak navíc zdůrazňuje Gažův příspěvek, ekosocialismus by měl poskytnout nutný protipól k některým současným levicovým trendům spatřujícím řešení v akceleraci rozvoje a zvýšené spotřebě. Navzdory tomu se ovšem postavy Prométhea nemusíme unáhleně vzdávat. Právě naopak, klimatická krize si žádá prométheovství jiného druhu: nikoliv heroický čin dobytí a ovládnutí přírody, ale naléhavou a vědomou (a o nic méně heroičtější) akci, která odčiní již napáchanou škodu. Ať už toto prométheovství bude mít jakoukoli podobu – přičemž je třeba vést vážné debaty o přínosech nerůstu, zelených (nových) dohodách,¹³ znovuzdivočení (*rewilding*) nebo geoinženýrství – je zřejmé, že k ničemu z toho nedojde bez vědomé akce a bez kolektivního subjektu schopného a ochotného ji vykonat. Klimatická krize si neřádá nic menšího, než říká následující tvrzení: „Svoboda v této oblasti může být pouze v tom, že zespolečenštěný člověk, sdružení výrobci řídí tuto svou výměnu látek s přírodou racionálně, podřizují jí své společenské kontrole, místo aby jí byli ovládnáni jako slepou silou; uskutečňují ji s nejmenším vynaložením sil a za podmínek, které jsou jejich lidské přirozenosti nejdůstojnější a nejadekvátnější.“¹⁴

Ukazuje se tak další smysl prométheovství, který stojí za to udržet. Jak rozebíráme v rozhovoru s Fosterem, jakákoli smysluplná transformace vyžaduje existenci společenských vztahů založených na substanciální rovnosti a demokracii. Takové pojetí by nám umožnilo rozlišovat mezi nezbytnou a nepotřebnou výrobou a určovat i formulovat naše potřeby nezávisle na „potřebách“ kapitálu. V duchu Williamsovy kulturní revoluce můžeme též očekávat hlubší proměnu nás samých a našich vztahů s druhými a přírodou (pravděpodobně včetně našeho vztahu k mimolidským zvířatům, o kterých píše Julita Skotarska v recenzi na soubor esejů o průmyslovém zemědělství), kterou si nejspíše ani plně neumíme představit. Právě v tomto smyslu Salvage Collective tvrdí,

¹² Williams, „Beyond Actually Existing Socialism“, s. 143.

¹³ Gažo se v tomto čísle zabývá tím, v čem se ekosocialismus a nerůst vylučují a jak se vzájemně doplňují. Podobně Gareth Dale tvrdí, že se „levé okraje“ obou hnutí částečně překrývají. Gareth Dale, „Degrowth and the Green New Deal“, *The Ecologist* 28. 10. 2019, <https://theecologist.org/2019/oct/28/degrowth-and-green-new-deal>.

¹⁴ Karl Marx, *Kapitál III-2* (Praha: Nakladatelství Svoboda, 1980), s. 336.

že ekomodernisté nejsou dostatečně prométheovští a navrhují takové prométheovství, v němž Prométheus „musí být ne snad *svázaný*, ale podrobený přísné pokoře“.¹⁵ Klimatická krize by nás měla naučit respektovat přírodu a její meze, ale neměla by nás připravit o naději v proměnu světa.

Takové naděje je však málo, neboť každé hnutí za ekosocialismus musí čelit mocným silám reakce a popíračství. Jeho nejvýznamnější a nejzhubnější podobu, jakousi temnou alianci fosilní politiky a krajní pravice, podrobně popisují Andreas Malm a Zetkin Collective v knize *White Skin, Black Fuel*, kterou v anglickém čísle recenzuje **Steve Knight**. V našem regionu jsou podobné myšlenky dobře známé a pohybují se od úplného popírání klimatické změny Václavem Klausem přes tvrzení polské vlády, podle něhož je uhlí součástí polské kultury, až po omílané fráze, že klimatická změna je spiknutím krajní levice. Komunismus je obviňován z toho, že nejprve zničil životní prostředí a na jeho obranu vystupuje teprve tehdy, když se chce dostat zpět k moci. Avšak postkomunismus umožňuje i jemnější popíračství. Jak podotýká **Joseph Grim Feinberg** v esejistickém zamyšlení nad pěti lety existence tohoto časopisu osvětlující některé zásady jeho práce, revoluce roku 1989 byly často představovány jako revoluce „lidí proti pojmům“, v nichž revolucionáři „vášnivě hájili pozoruhodnou myšlenku, že problémem jsou myšlenky jako takové, že módní pojmy by měl nahradit základní zdravý rozum, vznešené vize cynické poznání nízké lidské povahy, složité sociální teorie nezakreslená a zřejmá pravda“ (s. 161 anglického čísla). Toto dědictví umožňuje „rozumným“ politikům hlásit se k zeleným hodnotám a uznávat skutečnost klimatické změny a zároveň odsuzovat nezbytná opatření jako „extremistická“ a „alarmistická“.¹⁶

Při přípravě tohoto čísla jsme nepočítali s ruskou invazí na Ukrajinu v březnu 2022. Některá témata *Kontradikcí* se tak opět stala součástí globální debaty: například dědictví komunismu, kterého se dovolává jak Putin v podivuhodné snaze obvinít bolševiky z nezávislosti Ukrajiny, tak noví odhodlaní studenováleční bojovníci, kteří v jeho činech spatřují návrat k Sovětskému svazu. Jinými tématy jsou imperiální dějiny regionu, včetně podob jeho nacionalismů, ale také naléhavá potřeba mluvit o regionu a jeho dějinách bez zbytečných klišé. Kromě odsouzení invaze a vyjádření solidarity jejím obětím, včetně milionů vysídlených uprchlíků, můžeme v tomto textu udělat jen málo. Válka však měla vážné důsledky i pro ústřední téma našeho čísla. Kromě přímé devastace životního prostředí a s tím souvisejícího nebezpečí potravinové krize hrozí, že konflikt zmaří i to málo, čeho se podařilo dosáhnout v oblasti snižování emisí. Fosilní společnosti vycítily příležitost změnit narativ a využít energetickou krizi způsobenou závislostí Evropy na ruské ropě a plynu k tomu, aby se znovu prosadily v politické debatě. Když se díváme, jak Německo prodlužuje životnost uhelných elektráren, jak

¹⁵ Salvage Collective, *The Tragedy of the Worker*, s. 82.

¹⁶ Martin Vrba, „Od popíračství k ekofašismu. Stručné dějiny klimatického reakcionářství“, *Alarm* 30. 5. 2022, <https://a2larm.cz/2022/05/od-popiracstvi-k-ekofasismu-strucne-dejiny-klimatickeho-reakcionarstvi>.

ty nizozemské zvyšují svůj výkon na sto procent a Rakousko mezitím otevírá uhelnou elektrárnu, kterou v roce 2020 zavřelo, vypadá to, že se jim to daří.¹⁷ Mezitím na Sibiři zuří lesní požáry, jejichž likvidaci by jinak mohly řešit síly odkloněné na Ukrajinu,¹⁸ a výzkum dopadu klimatické krize na Arktidu vážne, neboť spolupráce s ruskými vědci je stále obtížnější.¹⁹

Naději však představují sílící hnutí nejen v našem regionu, která se věnují příčinám a důsledkům klimatické krize. V České republice patřily v poslední době k nejživějším protesty studentů v rámci Fridays for Future.²⁰ Hnutí Limity jsme my zorganizovalo přímé akce proti uhelným elektrárnám, přičemž jedním z jeho sloganů bylo „burn borders, not coal“ („spalte hranice, ne uhlí“).²¹ Program Nová dohoda, který přinesl koncept *new deal* do středoevropského prostoru, spojil klimatickou krizi s otázkou ekonomické demokracie a vytvořil slibné kontakty mezi odbory a klimatickými aktivisty.²² V září 2021 byl klimatický kemp na Slovensku zahájen blokadou bratislavského přístavu na protest proti výstavbě terminálu na zkapalněný zemní plyn.²³ V Polsku se ekologická hnutí po roce 1989 zaměřovala především na otázky ochrany divoké přírody a čistého vzduchu.²⁴ V posledních letech se však u novějších hnutí dostaly do popředí zájmu principy environmentální spravedlnosti, ať už v případě XR Poland, Stávky mládeže za klima (Młodzieżowy strajk klimatyczny) nebo polského klimatického kempu, který se inspiroval podobnými uskupeními v dalších zemích.²⁵

¹⁷ Katrin Bennhold a Jim Tankersley, „Ukraine War’s Latest Victim? The Fight Against Climate Change“, *New York Times*, 26. 6. 2022, <https://nytimes.com/2022/06/26/world/europe/g7-summit-ukraine-war-climate-change.html>.

¹⁸ Martin Kuebler, „Wildfires in Russia: Will war in Ukraine limit firefighting response?“, *Deutsche Welle*, 11. 5. 2022, <https://dw.com/en/wildfires-in-russia-will-war-in-ukraine-limit-firefighting-response/a-61753044>.

¹⁹ Alexandra Witze, „Russia’s war in Ukraine forces Arctic climate projects to pivot“, *Nature* 607 (červenec 2022), s. 432.

²⁰ Viz Petr Zewlakk Vrabec, „Z důvěry ve falešné sliby jsme vyrostli,“ říkají středoškoláci. Skončil klimatický sjezd studentů“, *Alarm* 12. 9. 2022, <https://a2larm.cz/2022/09/z-duvery-ve-falesne-sliby-jsume-vyrostli-rikaji-stredoskolaci-skoncil-klimaticky-sjezd-studentu>.

²¹ „O Nás“, Limity jsme my. Přístup 6. listopadu 2022, <https://limityjsmemy.cz/about>.

²² „Úvod: propojené krize, propojená řešení“, Nová dohoda. Přístup 6. listopadu 2022, <https://novadohoda.cz/nova-dohoda>.

²³ Petr Zewlakk Vrabec, „Historicky první slovenský klimakemp začal okupací bratislavského přístavu“, *Alarm* 4. 9. 2021, <https://a2larm.cz/2021/09/historicky-prvni-slovensky-klimakemp-zacal-okupaci-bratislavskeho-pristavu>.

²⁴ K iniciativám proti smogu a ochraně divoké přírody (do roku 2017), jakož i k ekologickým tradicím ve státně-socialistickém Polsku viz např. Julia Szulecka a Kacper Szulecki, „Polish Environmental Movement 1980–2017: (De)Legitimization, Politics & Ecological Crises“. *Environmental Studies and Policy Institute Wrocław Working Paper*, č. 6 (listopad 2017).

²⁵ „O nas“, Extinction Rebellion Polska. Přístup 6. listopadu 2022, <https://extinctionrebellion.pl/>; „O nas“, Młodzieżowy Strajk Klimatyczny. Přístup 6. listopadu 2022, <https://msk.earth>.

Tato hnutí se často zajímají nejen o ekologické hrozby budoucnosti, ale i o bezprostřední ohrožení života jednotlivých lidských společenství, v němž se sociální a ekologické krize úzce prolínají. V Německu vedou obyvatelé jednotlivých lokalit kampaň proti zániku svých vesnic, které jsou ohroženy těžbou hnědého uhlí. Tím bezprostředně brání nejen svůj domov, ale v širším měřítku i životní prostředí. V Srbsku se konaly masové protesty proti otevření lithiových dolů.²⁶ Ekologové v Bulharsku dlouho vedli kampaň proti rozšiřování skládek a spaloven jako důsledku vnitřního „trhu EU s odpady“, který se rozvíjí od roku 2018.²⁷ V Rusku se největší protesty v souvislosti se skládkami odehrály na severu země, nedaleko malé železniční stanice Šies. Toto hnutí vedli místní obyvatelé, kteří přímo v prostoru plánované skládky založili komunu a po měsících bojů úspěšně zabránili její výstavbě.²⁸ Šies se posléze stal symbolem sociální a ekologické angažovanosti a na něj navazující hnutí zůstává nadále aktivní v mnoha dalších otázkách (přičemž se na jeho facebookových stránkách často objevují protiválečné příspěvky).

Mezi kapacitou těchto hnutí a výzvou, kterou představuje klimatická krize, zeje samozřejmě stále obrovská propast. O tom, jak se ze současného bodu posunout do místa, kde bychom potřebovali být, se vedou rozsáhlé debaty. O těchto strategických otázkách se krátce zmiňujeme v našem rozhovoru s Fosterem a dále je v českém čísle rozebírá [Tereza Reichelová](#) v recenzi dvou knih, které nedávno vydal Andreas Malm. Širšími otázkami strategie a transformace sociálního hnutí se v tomto čísle zabývají [Yuliya Moskvina](#) v příspěvku o zkušenostech pražského autonomního sociálního centra Klinika a kampaní za právo na město, [Matej Ivančík](#) v recenzi nedávné práce o marxistických teoriích transformace a [Maja Vusilović](#), která rozebírá pojem slabého odporu v recenzi na knihu *Feminist Antifascism* (Feministický antifašismus) Ewy Majewské. Tyto příspěvky vznášejí otázky týkající se taktik hnutí, způsobu, jakým spolupracují se státní mocí a jak ji ovlivňují, a jak mezi sebou navazují spojení. Otázkou, jak by se měla levice stavět k současnému populismu a liberální demokracii a jak je chápat, se

²⁶ Viz Vladimír Unkovski-Korica, „Mining Companies and the EU Want Serbia's Lithium“, *Jacobin* 18. ledna 2022, <https://jacobin.com/2022/01/serbian-lithium-rio-tinto-environmental-protest-movement-eu>.

²⁷ Jana Tsoneva, „How Europe's ‚Trash Market‘ Offloads Pollution on Its Poorest Countries“, *Jacobin* 13. 6. 2020, <https://jacobin.com/2020/06/european-union-green-new-deal-garbage-waste>.

²⁸ Základní informace o Šies v angličtině naleznete např. „Russia: The Shies Anti-garbage Activists“, *Deutsche Welle* 6. 7. 2019, <https://dw.com/en/russia-the-shies-anti-garbage-activists/av-49278120>; „The Shies camp: How Moscow's trash became treasure for a group of environmental protestors“, *Bellona* 21. 1. 2022, <https://bellona.org/news/industrial-pollution/2020-01-the-shies-camp-how-moscows-trash-became-treasure-for-a-group-of-environmental-protestors>; Arjo Kvamme, „Balancing the thin line between political and ecological protest. A study of the Shies protest“ (diplomová práce, Universitetet i Bergen, 2021). Obecně k protestům proti skládkám v Rusku srov. Geir Flikke, „Dysfunctional orders: Russia's rubbish protests and Putin's limited access order“, *Post-Soviet Affairs* 37, č. 5 (2021), s. 470–488.

dále zabývá **Roman Kanda** v recenzi na knihu *Politika jednoty ve světě proměn* od Josepha Grima Feinberga, Michaela Hausera a Jakuba Orta. Všechny tyto debaty o strategii jsou samozřejmě neoddelitelné od probíhajících diskuzí o tom, jaký chceme budovat svět a kdo ho vlastně vybuduje.

Zde je opět namístě pokora. Marxisté se pravděpodobně budou muset od vznikajících nových hnutí proti klimatické katastrofě učit víc, než aby tomu bylo naopak. Neměli bychom tak být překvapeni, pokud tato hnutí budou svůj boj formulovat způsobem, na který nejsme zvyklí. My všichni se však můžeme poučit z dějin ekosocialismu, které jsou téměř stejně dlouhé jako fatální ničení životního prostředí kapitalismem. V tomto duchu doufáme, že aktuální svazek *Kontradikcí* představuje alespoň malý příspěvek k rozkrytí této společné historie. Je tomu totiž zapotřebí víc než kdy jindy.

Dan Swain a Monika Woźniak